

Kaip/ar gimsta akademinis žurnalas

Pagal "Sociologija. Mintis ir veiksmas", Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, Nr. 1

"Habent sua fata libelli" (lot. knygos turi savo likimus), – kadaise bylojo Terencijus (190 – 159 m. pr. m. e.), antikinis komedijų autorius, laisvasis vergas. Tas posakis reiškė, kad ilgainiui knyga palieka savo autorių(ius) ir eina atskiru gyvenimo keliu. Rašytinis žodis atitrūksta nuo asmens, kuris tam žodžiui "suteikė kūną", tekstai savitai įveikia laiką, erdvę, o Bulgakovo herojai skelbė, kad rankraščiai net nedega.

Tai apie knygas. Realias ir virtualias knygas. Literatūros ir mokslo kūrinius, produktus, paminklus. O kaip yra su ŽURNALAIS, periodiniais leidiniais, rengiamais redaktorių kolegijos, autorių kolektyvo, vedamais kokios nors vizijos, ambicijos ar funkcijos? Kas tai yra ŽURNALO gyvenimas: kada jis prasideda, kada jis baigiasi? Koks tai gyvenimas? Ar galima kalbėti apie žurnalo likimą taip, kaip kalbama apie knygos likimą? Juk tai visai kitų mechanizmų varomas spausdinto žodžio dokumentas.

Taip suklusti paskatino leidinys "Sociologija. Mintis ir veiksmas", kurio pirmąjį numerį parengė Klaipėdos universitetas (red. A. Valantiejus). Kokia šio mokslinio žurnalo, ne pirmagimio savo srityje, ateitis? Koks šio žurnalo, įsimenančio jau vien dėl savo solidžios išvaizdos, rengimo receptas? Ar ant tų mielių gerai kils Lietuvos sociologijos pyragas, nežinia, ar kada nors smarkiai džiuginęs prie akademinių vaišių stalo susirinkusiuosius?

"Su naivaus ir užsispyrusio vaiko atkaklumu sociologija stengiasi įbrukti į socialinių reiškinių apyvartą dabarties akimis įtartiną senžodį ir niekuomet neišsipildančią svajonę – geometrinę minties ir veiksmo normą"¹. Tai pirmieji "Sociologijos. Minties ir veiksmo" žodžiai. Tai ne "imkiet mane ir skaitykiet..." Taip knyga prašosi skaitoma. Žurnalas kitokiais būdais sudomina skaitytoją.

Mokslinio žurnalo strategija kitokia – įsiterpti į vykstančią (gal tik virtualiai) diskusiją, pasiūlyti (gal vos įžvelgiamą) intelektualinį projektą, paskatinti naują požiūrį, naują tyrimą. Driščiau teigti, kad mokslo žurnalas išvis neturi būti *skaitymui* skirtas. Tai knygų, brošiūrų paskirtis. Juos skaitydamas

"iškeliauji" su juodu ant balto dėstomomis idėjomis, aprašomomis peripetijomis ir intrigomis, atpasakojamais vargais ir atradimais. Mokslo žurnalas – tai akademinės bendruomenės gyvenimo dalis. Jis nevilioja į kitus pasaulius. Jis į intelektualinį pasaulį vieną ar kitą ženklą, patikslinimą, klaustuką įneša. Tai susiję su publikuojamais tektais. Juos renkames. Ne visus juos skaitome. Į skaitomuosius neišvengiamai reaguojame selektyviai. Ir nesijaučiame išniekinę leidinių – kaip kad tai atsitiktų su knyga, kurios pabaigą pasiskaitytum smalsumo pagautas...

Ir atsiliepiamas (recenzija?) apie žurnalą irgi kitoniškai negu apie knygą rašomas. Esame toli nuo užmojo žurnalą kaip tekstų visumą (kas tai per fikcija?) aprėpti. Knygiškai saldžiarūgštis A. Samalavičiaus "Naujoviški sociologijos kontūrai"² pasakojimas apie mūsų minimą "Sociologiją. Mintį ir veiksmą". Autorius įžvelgia žurnalo leidėjų siekį dalyvauti intelektualiniame žaidime, neįsipareigojant būti socialiniais kritikais³. Kita vertus, jis pripažįsta, kad šio žurnalo atsiradimas žymi naujos komunikacijos galimybę ir įdomaus intelektualinio centro darbą⁴.

Pirmasis teiginys (priekaištas?) – dėl intelektualizmo – yra iš "knyginės" serijos. Mokslininkai kaip socialiniai kritikai pasireiškia savo knygomis arba savo straipsniais, pasisakymais, adresuojamais plačiajai visuomenei žiniasklaidoje. Mokslinis straipsnis skiriamas siaurai (savai) publikai, kuri etinius įsipareigojimus išskaito "tarp eilučių" ir kurią daugiau domina argumentų skaidrumas, įtikinamumas, terminų, žodinių, skaitinių, vaizdinių mokslinės įžvalgos išraiškų adekvatumas. Tai galime vadinti žaidimu, mankšta, muge, sąveika. Ir vis pridėsime žodį "intelektualinis(-ė)" – žaidimas, mankšta, mugė, sąveika.

Mokslo žurnalui intelektualumas nėra trūkumas, atvirkščiai – privalumas. O literatūriškumas jam kenkia! Čia "literatūriškumo" sąvoka reiškia mėgavimąsi kalba, kurios kartais būna "pilna burna", kaip sakė poetas. Beje, pirmąkart atidžiau pavarčius šį "Sociologijos. Minties ir veiksmo" žurnalą, šmestelėjo atsiliepimo į jį pavadinimas "Ką Valantieji pa-

sakytų Hemingvėjus...” Šalia nelabai vykusio pavardžių sąskambio dar būtų atsiradę vietos mintims, kad nuo “naujai atsiradusių rinkų ir smuklių”, “gausiai importuojamų kompiuterių pragmatiškų liekanų”, “užgriozdintų skonio normų” ir t.t. įvaizdžių ilgainiui pradeda silpna darytis ir norisi lipti lauk iš to kalbinėmis figūromis ir prievieksmių girliandomis prikrauto “Sociologijos. Minties ir veiksmo” laivo, teplaukia jis... Hemingvėjiškas stebuklas – sodrius ir įtikinamus tekstus rašyti be pažyminių. Yra senis, ir yra jūra. Visa kita *atsitinka*... Tesiima ir mokslininkas ne jaudulį, o skaidrumą dauginti.

Grįžus prie A. Samalavičiaus recenzijos, kur atkreipiamas dėmesys į naują komunikacijos galimybę ir įdomų intelektualinį centrą, derėtų paminėti ir tolimus prisiminimus apie tai, kad “intelektualai” kaip tokie pasaulyje atsirado XVII – XVIII amžiuje, kai vystėsi instituciniai intelektualinės veiklos rėmai: salonai ir kavinės, mokslinės draugijos ir mėnesiniai leidiniai, literatūros rinka ir spaustuvių (ar cenzūros) pasaulis, politinės sekto ir, pagaliau, Bohemija ir mažas žurnalas⁵. Šį sąrašą galėtume kiek pratęsti: diskusijų klubai, įvairios filosofinės ir filantropinės draugijos, konferencijos ir t.t. Visur svarbus organizacinis dėmuo. Mintis savaime yra palaida. (Mokslinė mintis iš esmės *privalo* būti palaida!⁶) Socialinių manifestacijų požiūriu mąstytojai (intelektualai) irgi gana amorfiški ir atsainūs. Reikalingas vienijantis, mobilizuojantis veiksnys, iššūkis, impulsas. Viena iš istorijoje pasitvirtinusių tokio intelektualinę bendruomenę organizuojančio impulso formų yra būtent ŽURNALAS, neišvengiamai lydymas aptarimų, įžeidimų, išizeidimų ir ieškojimų. Kiek viso to įvyksta taip ir nepavirstant moksliniais tektais? Juk į kritikos žodį ne visada žodžiu reaguojama. Ir įžeidėjui kitąsyk meta pirštinę, o ne žodį... Tarp žurnalo tekstų yra dideli plotai intelektualinės aplinkos bangoms siūbuotis ir plaktis, risti ir galynėtis, rungtyniauti ir raitytis. Ne veltui viena iš kultūrinio elito paradigmu atskaitos tašku siūlo laikyti žurnalus, apie kuriuos telkiasi intelektualinės pajėgos – asmenybės ir idėjos⁷.

Taigi “Sociologijos. Minties ir veiksmo” vieta Lietuvos intelektualinėje padangėje lyg ir aiškėja – tai potencialus intelektualinės traukos poliūs, organizacinis stimulus, provokuojančių stebėjimų, kalbėjimų ir girdėjimų fiksuotojas. Tačiau ar tikrai “Sociologija. Mintis ir veiksmas” yra ŽURNALAS?

* * *

Tradicinis žurnalo apibrėžimas remiasi keletu kriterijų: tai periodiškas, iliustruotas, brošiūruotas

leidinys⁸. Brošiūravimo⁹ kriterijų technologijos progresas jau baigia išstumti. Taigi jo galėtume ir nepaisyti. Kol kas “Sociologija. Mintis ir veiksmas” neatitinka ir kitų kriterijų. Čia nėra iliustracijų (net autorių nuotraukų ar parašų), tačiau jų reta ir kituose “save gerbiančiuose” akademinuose leidiniuose. Leidinio viršelyje spausdinamas graviūros fragmentas labai iškalbingas: svarbiausia – ranka, pirštai, liečiantys kietą pagrindą, sunku atpažinti, kiek tame judesyje mąstymo ir meditacijos, ranką vedančios akys palaimingai užmerktos, tačiau dar (jau) negalime kalbėti apie beveidiškumą mokslo pasaulyje¹⁰.

Galiausiai, periodiškas. Abejonės dėl šio svarbiausio formalaus kriterijaus “Sociologijos. Minties ir veiksmo” atveju išlieka. Viena kregždė – dar ne pavasaris. Vienas lauke – ne karys. Ir t.t... Ritmo pajutimas. Ritmo išlaikymas. Čia pagrindinis žurnalo gyvybės šaltinis. Kažkas tarp muzikinio kūrinio iššūkio ir partinių susirinkimų prievolės. Tai ne “knygiškas” reikalas. Čia socialinio organizuotumo ir intelektualinės veiklos pomėgio (poreikio) klausimas.

Dar vienas persergėjimas¹¹. Dėl netilpimo į laiko rėmus ir dėl leidinio stiliaus negrynumo. Ar nevertėtų “Sociologiją. Mintį ir veiksmą” vadinti *almanachu* (lotyniškai almanachas reiškia pranašysčių rinkinį)? “Almanachas – tekstų sąvadas ar publikacijų rinkinys, kurio pagrindas menkai kalendoriškai apibrėžtas”¹². Almanacho apibrėžime akcentuojamas tiek jo turinio laisvumas (pranašystės...), tiek autorių parinkimo keistumas (pranašai...), tiek “leidimo į dienos šviesą” nereguliarumas. Ir dar – almanachas asocijuojasi su literatūros kūriniais.

Taigi “Sociologijos. Minties ir veiksmo” pavadinimas almanachu būtų dalelė tiesos. Kol kas... Laukia įstabus procesas – almanacho, sąvado, rinkinio pavirtimas akademinio ŽURNALU. Kas iš akademinės bendruomenės tame nejaustų azarto, lažybų karščio, kibirkšties ir liepsnos (tegu net leniniško lozungo atbalsiu atklystančių)?

Tačiau esame ne prie revoliucijos, o prie mokslinio žurnalo ištakų. Kokie ženklai žymi jo ribas, kokie sprendimai ir ieškojimai kuria ir kursto žurnalo gimimo ir gyvenimo spektaklį? Kur “Sociologijos. Minties ir veiksmo” savitumas, keistumas, patrauklumas?

“Knygiški” pjūviai – juos afišuoja ir leidėjai – pabrėžia “Sociologijos. Minties ir veiksmo” tarpdisciplininį pobūdį, domėjimąsi sociologijos tradicija pasaulyje ir Lietuvoje, lietuvių autorių sociologinės kalbėsenos ir rašysenos *habituso* formavimą(si). Elementarieji (“brošiūriniai”) žurnalo aspektai – aiški struktūra, kompaktiški skyreliai, pradedant

“Sudarytojo žodžiu”, “Tradicijos metmenimis”, “Sociologijos istorija”, tęsiant “Šiandienos socialine teorija”, “Sociologija ir visuomenė” bei “Meno sociologija, literatūros sociologija, kultūros sociologija” ir baigiant “Recenzijomis” bei “Summaries”. Beje, čia ir yra pirmoji intriga – kiek tų skyrelių ateityje bus paisoma?

Toliau reiktų paminėti žurnalo autorių kolektyvo rodiklį. Čia pats prieš akis besiskleidžiančios dramos įdomumas! Mokslo žurnalas skiriasi nuo knygos, žinių aruodo, kur ieškoma (ir randama) solidžių, išbaigtų (daugiau ar mažiau sėkmingai) intelektualinių vaizdų ir patyrimų. Knygos veikimo kryptis labai aiški: autorius(-iai) adresuoja savo darbą vienaip ar kitaip įsivaizduojamai auditorijai, knyga “atiduodama skaitytojų teismui” (kaip ir kiekvieną teismo procesą globojanti Temidė čia yra užrištomis akimis), kartais knyga skiriama (dedikuojama) brangiam asmeniui. Autoriaus siekiama būti suprastu, priimtu, sugebėti įtikinti savo “tiesa”, savo požiūrio adekvatumu, savo patirtimi. Bet kuriuo atveju, vadinamojo intelektualinio *feed-back* reikšmė knygų pasaulyje yra menka. Knyga į knygą neatsakinėjama. Knygas intelektualinėje rinkoje tikriausiai galėtume lyginti su ilgalaikiais investiciniais projektais arba su ilgalaikėmis paskolomis... O žurnalams tinka žemesniosios intelektualinės bankininkystės grandies įvaizdis (kreditas – debetas, atsiskaitomosios ir terminuotos kaupiamosios sąskaitos).

Mokslinio žurnalo pašaukimas – akademinė komunikacija. Funkcionalistinėje skalėje ji vadinama *inputs* ir *outputs* apykaita, *feed-back* veiksniais. Čia pagrindinis analizuojamas vienetas – publikacija, straipsnis, hipotezė, skelbiami duomenys. Žurnale siekiama produktyvaus intelektualinės virtuvės mechanizmo darbo, didinant ir gerinant pažinimą per akademinę diskusiją, argumentus, tyrinėjimus ir kontratyrinėjimus... Interakcionistinėje skalėje akademinė komunikacija suprantama per dėmesio centre atsirandančius autorius, autorių kolektyvus, prelegentus ir oponentus. Žurnalas čia reiškia katalizatorių, terpę, vieną iš sąveikos elementų intelektualinėje dirbtuvėje, kur galioja principas “Amicus Plato, sed magis amica veritas” (lot. Platonas – draugas, bet tiesa – dar didesnis draugas; Aristotelis). Neišsiplečiant į kultūrologines studijas apie žurnalo reikšmę šviesuomenei, galinčias nuvesti iki aušrininkų ir varpininkų gadynės Lietuvoje, o kitur – ir dar toliau, apsistokime ties autorių (autorių nesant, ir funkcionalistams rūpinčių publikacijų neatsirastų) rodikliu “Sociologijoje. Mintyje ir veiksmė”. Taigi kokius akademinės komunikacijos

principus, kokias akademinės komunikacijos perspektyvas čia atpažįstame?

Pagal “Sociologijos. Minties ir veiksmo” turinyje skelbiamą sąrašą turime dvidešimt septynis autorius. Keisčiausiai šiame būryje atrodo penki Vakarų klasikai – Parsonsas, Mertonas, Rorty, Shepherdas ir Krameris. Čia skelbiami jų tekstai – tai jų knygų, išleistų 1968–1991 metais, ištraukų vertimai¹³. Tačiau prie vertimų mes dar sugrįšime...

Kiekvieną šių tekstų palydi lietuvių autoriaus rašinys (A. Valantiejaus, Z. Norkaus, M. P. Šaulausko, R. Goštautienės, kuri rašo ir apie Kramerį, ir apie Shepherdą). Tai labai nevienodo užmojo, gylio, dizaino ir t.t. tekstai. Teko girdėti, kad juos vadina interpretacijomis. Gana akivaizdu, kad tai nėra pateiktųjų vertimų interpretacijos. Greičiau, tai plačiais mostais kuriamos variacijos pasirinktų “klasikų” temomis. Nutylima, kodėl tas ar kitas jų “gabaliukas” išvydo šviesą lietuviškai. Įdomu, kad ir pačiuose lydinčiuosiuose tekstuose cituojama iš kitų (lietuviško vertimo nepalaimintų) šių autorių knygų puslapių. Tačiau prie “interpretacijų” mes dar sugrįšime...

Iškylus V. Kavolio, gerbiamo “Sociologijos. Minties ir veiksmo” įkvėpėjo, vardas ir tekstas “Pasitikėjimo problema. Pergalės ir atsitraukimai”. Tai irgi klasika, irgi kitur jau publikuotas darbas. Vertimo nereikėję. Vietoj “interpretacijos” – diskusija (M. P. Šaulauskas, V. Kavolis, S. Žukas, A. Mickūnas, anoniminis klausėjas, L. Donskis, A. Kanauka, A. Štromas, R. Raudas). A. Samalavičius kitur jau išsakė kritiką dėl šios diskusijos nekonceptualumo¹⁴.

V. Daujotytės straipsnis “Žvilgsnis į sociologiją iš šalies, arba žvilgsnis į bendrą erdvę” ir V. Kavolio knygos “Kultūros dirbtuvė” (Vilnius: Baltos lankos, 1996) recenzija tarsi įrėmina “Sociologiją. Mintį ir veiksmą” – lyg paskutiniosios profesoriaus Vytauto Kavolio tarpdisciplininės valios vykdytoją, lyg jo etinį testamentą. “Sociologijos. Minties ir veiksmo” branduolys, šio žurnalo autoriai, yra V. Kavolio suburti...

Beje, pasigendame skyrelio “Trumpai apie autorius” (arba “Mūsų autoriai”), kur būtų pasakyta “kas yra kas”... A. Valantiejaus įžanginis straipsnis “Apie mus ir nuo mūsų” JŲ neįvardija. Dar blogiau, jei imtumeisi šio straipsnio subjektą (lyrinį herojų) rekonstruoti per čia atsiradusias pavardes, tai labai jau toli nuvažiuotum – į eklektišką, fantasmagorišką erdvę su Vaižganto, Gedos, Camus, Lascho, Jokubaičio, Pavilionio, Giddenso, Meado, Gutausko, Egziuperi, Vitgenšteino ir kt. veidais, gyvenimais, raštais...

Kad ir kaip būtų paradoksalu, tačiau daugiausiai ŽURNALUI čia atstovauja “Sociologijos. Minties

ir veiksmo" idėjinio branduolio periferijoje esantys autoriai V. Gaidys, D. Tureikytė, S. Rapoportas, K. Šerpetis, M. Jonaitis, gal dar A. Gaizutis ir A. Žukauskaitė. Jų tekstai – su savomis duobėmis ir skardžiais – imlūs akademinėi komunikacijai. Ginčui. Pagreičiui. Atspirčiai. Iš jų atsiranda vaizdas apie sociologijos minties ir veiksmo situaciją Lietuvoje. Dėl paties minimų straipsnių turinio turėtų būti atskira kalba – dalykinė. Tai ŽURNALO reikalas.

Recenzijomis pristatomų užsienio autorių (Walzerio, Gellnerio, Lyotard'o, Huizingos) knygos turi vieną bendrą lietuvišką vardiklį. Visų jų vertimus parėmė Atviros Lietuvos Fondas (remias ir "Sociologija. Mintį ir veiksmą"). Panaši tarpininkavimo vertikalė vienija ir "Demos ir ethnos" pavadinimu pasirodžiusius trijų švedų mokslininkų (Peterson, Sanden, Furaker) atsiliepimus apie Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto 1996 metais angliškai išleistą knygą – straipsnių rinkinį (red. M. Taljūnaitė) "Changes of Identity in Modern Lithuania", kurio leidybą remia Geteborgo universitetas (Švedija).

V. Kavolio ir A. Sverdiolo knygų recenzijos lyg vainikuoja ŽURNALO misiją – per bendrus darbus ir buvimą kartu – konstruoti ir rekonstruoti "amato brolių", "panašia liga sergančiųjų", "artimųjų", "savųjų", "saviškių" ar dar kitaip pavadintųjų "suo-kalbininkų" ratus (*circles*), tinklus (*networks*), dirbtuves (*workshops*) – per tarpusavio palaikymą, brolišką prierašumą ir atvirumą, principingumą ir kritiškumą.

Iš to, kas pasakyta, seka, kad labiausiai ŽURNALUI (taip, kaip mes jį aukščiau apibrėžėme) tinka antroje jo dalyje – 108–205 puslapiuose (išskyrus 144–169 puslapius) – spausdinami straipsniai. Čia akademinės komunikacijos principai ir perspektyvos aiškios. Atsiranda ŽURNALAS (šalia KTU ir FSI leidžiamų bendravardžių), kultivuojąs sociologijos agorą¹⁵ Lietuvoje. Beje, S. Rapoportas savo straipsnyje cituoja septynis pagrindinius laikomus agoros (agoralinio sambūrio) požymius: dalyvaujančiųjų orientacija į aukštesnias vertybes, nesusiję su prievarta veiklos tikslai, savanoriškas dalyvavimas, sambūrio dalyvių socialinės reikšmės savivoka, masiškumas, teigiamas poveikis tiek individui, tiek visuomenei¹⁶. Kiek žurnalas "Sociologija. Mintis ir veiksmas" bus reguliarus, atviras, reiklus sau ir aplinkai, neužsisklendęs tarp "prisiekusiųjų" – yra laiko, likimo ir organizatorių turimo socialinės inžinerijos išmanymo reikalas. Ar funkcionalistai, ar interakcionistai čia žiūrėtų, "traukinys jau ant bėgių". ŽURNALAS turėtų eiti...

* * *

Vertimai ir interpretacijos "Sociologijoje. Mintyje ir veiksmė" daug problemiškesni. Čia susiduriame bent su trimis dideliais klausukais. Pirma, kodėl pasirinkti būtent tie užsienio klasikai, būtent tos jų darbų ištraukos ir kas su jais (vardais ir tekstuose išsakomomis mintimis) "atsitiks" kituose žurnalo numeriuose. Atrodo, almanachinių tęsinių nebus. Tų lietuviškai "išpreparuotų" Parsonso, Mertonso, Rorty, Shepherdso, Kramerio knygų fragmentų likimas neaiškus. Neaiškus komunikacijos prasme. Šiaip jau instrumentiniam vartojimui (šviečiamajam paskai-tymui ar lietuviško žodžio palavinimui) tos taškinės pasaulio sociologijos apraiškos tikrai įdomios. Neklausime, ar/kiek jos reikalingos. Tai jau būtų vulgari vartotojiškumo invazija į intelektualines erdves. Tačiau ir be tokių tiesmukiškų strateginių užsiangažavimų dar peršasi keletas klausimų dėl "Sociologijos. Minties ir veiksmo" vertimų ir juos lydinių tekstų komunikatyvumo.

Taigi, antra, ką čia reiškia patys "vertimai" ir "interpretacijos", "vertėjai", "autoriai", "interpretatoriai"? Lietuviškai klausai tie žodžiai mažai asocijuojasi su "mokslininku", "intelektualu". O vis dėlto kalbame apie akademinį žurnalą. Ši intriga formuoja atskirą "Sociologijos. Minties ir veiksmo" komunikacinę erdvę (šalia aptartosios probleminių straipsnių ir recenzijų suformuotos komunikacinės erdvės). Pastaroji komunikacinė erdvė atsiranda per spausdinamus verstus ir juos palydinius originalius tekstus. Kokia čia komunikacinė erdvė alchemija, kur jos "filosofinis akmenėlis"?

Pradėkime iš toli, nuo žodžio "vertimai". Ar jį išgirdę negalvojame spontaniškai apie griovimą, naikinimą, destrukciją, t.y. apie *vertimą*? Vertėjas – piktadarys?! Ankštoka ta lietuviška kalba?.. Tačiau mūsų *vertėjai* gali *versti* ir *vertėjauti* (plg. siuvėjai – siūti ir siuvėjauti). Pirmasis darbas (versti) nukreiptas į rezultatą, objektą – išversti tekstą, pateikti vertimo tekstą. Antrasis (vertėjauti) sureikšmina procesą, subjektą ir auditoriją. Pirmasis darbas lyg ir garbingesnis, solidesnis. Jis turi išliekamąją vertę. Jo vertinimo kriterijai aiškūs: vertimo sklandumas, gražumas, rišlumas. Antrasis, vertėjavimo darbas, (vėl) Lietuvoje atsiradęs, kai dingo sovietinė cenzūra ir saugumas, yra lyg uždarbiavimo šaltinis užsienio kalbas mokantiems asmenims, tai mažai vertingas, bet dažnai labai reikalingas "čia ir dabar" darbas... Jo vertinimo kriterijai menkai apibrėžti: aiškumas, tikslumas, komunikatyvumas (perdavimo lengvumas)...

Du vertėjo (vertimo ir vertėjavimo) darbų vertinimo principai tarpusavy visišškai nedera. Čia kaip

tame priežodyje “Graži, bet neištikima, ištikima, bet negraži” (apie žmoną). “Ištikimas” vertimas (žodžiu, pažodžiui, vertėjaujant) nėra gražus, jis neskoningas, gal net ausį rėžiantis. Gražus vertimas (raštu, verčiant) yra neištikimas, jis širdį ir protą užduoda, nors gal net akį savo grožiu veria.

Vertėjavimui, darbui-“naujokui”, lyg ir nematyti vietos akademiniam gyvenime ir akademinėje bendruomenėje. Tai kas, kad kitados “Akademija” reiške Platono pasivaikščiųjų diskutuojant giraitę... Šiandien intelektualinis pasaulis matuojamas tekstų, rašto kultūros produktų masteliu. Tačiau orientacija į procesą, subjektą, auditoriją – ar tai nesvarbu mokslininkui?

“Sociologijos. Minties ir veiksmo” sumanymas ruošti savotiškus dublius “vertimas + interpretacija” prancūzų kalba tiesiog kerinčiai skamba “*traduction plus interprétation*”... Beje, prancūzai turi du žodžius “vertėjui” pavadinti – *traducteur* ir *interprète*. Pirma, *traducteur* (*trice*), skirtas raštu verčiančiam asmeniui (knygų vertėjui). Antrasis, *interprète*, – žodžiu verčiančiam asmeniui (formalių ir neformalių pokalbių vertėjui). Kaip čia lietuvių vertėjui laviruoti? Kaip sujungti du provokatoriškus vertimo ir vertėjavimo principus? Beje, kitoje atskaitos sistemoje (gnoseologinėje) teigiama, kad vertimas ir interpretacija yra esmingai ir savaimingai susivieniję dalykai, “vertimas jau yra interpretacija”¹⁷.

Vardan ko reikėtų moksle jungti, iš vienos pusės, rezultatai, objektą ir, iš kitos pusės, procesą, subjektą ir auditoriją sureikšminančius principus, tuos grožio ir ištikimybės kriterijus? Atsakymas (iš pirmo žvilgsnio tik poetiškas) – vardan akademinės bendruomenės, broliško gyvenimo ir susikalbėjimo joje, vardan pažinimo azarto, azarto pažinimą skleisti... Ar ne apie tai su viltimi klausė L. Donskis: “Gal nūdienos lietuvių kultūrinių elitų pastangomis ir bus pasiektas mūsų šviesuomenės vidinis, nedokumentuotas susitarimas, jog domėtis ir savimi, ir visu likusiu pasauliu (...) yra nepalyginamai įdomiau (...) nei laužyti galvą, kokioje šviesoje save pateikti Lietuvai, o Lietuvą – pasauliui”¹⁸?

“Kalba – tai mąstymo būdas”, – rašė Marcelis Proustas “Prarastojų laiko beiėškant”. Daug girdėta ir kita sentencija: “Kiek kalbų moki, tiek kartų esi žmogus”. Atvirumas kalbai (kalboms) – atvirumas pasauliui. Tai būtinas intelektualo bruožas. Akademinio pasaulio *conditio sine qua non*...

Atėjome iki kito svarbaus žodžio – “intelektualas”. Viena, ką ta sąvoka reiškia bazinį išsilavinimą turinčiam ar “Vakarų ragavusiam” žmogui. Visai kas kita, kaip “intelektualą” apibrėžia “Sociologijos.

Minties ir veiksmo” aplinka. Kiek voliuntaristiškai pasiremsiu jau minėtu L. Donskio etudu iš “Metmenu”. L. Donskio vizija “susišaukia” su “Sociologijos. Minties ir veiksmo” implikuojama “intelektualo” samprata. L. Donskis apibrėžia intelektualą, įvardydamas jo tarpininkaujančio interpretatoriaus ir kritiko funkcijas. Intelektualas “tampa subjektu ir reiškeju fenomeno, kurį būtų galima pavadinti mobiliu identitetu, galutinai nefiksuota ir migruojančia tapatybe”¹⁹. L. Donskio intelektualui dar būdingas socialinis-politinis angažuotumas (“perspėjamoji intelektualinė kultūra”).

Ar ne apie “inteligentą”, mūsiškėje Europos dalyje kaip priekaištą, kaip viltį klaidžiojantį socialinę darinį-įvaizdį, čia sukasi kalba, kuria nenorima pripažinti, kad intelektualai yra ir matematikai, chemikai, biologai?.. Vėl žodis čia bus spąstus paspendęs, specifiską lietuviško socialinio prestižo skalę suformavęs. Kiek čia lietuviškumo, rusiškumo, lenkiškumo, rumuniškumo ir t.t.? O gal ne etninį-kalbinį substratą, o istorinį-politinį dėmenį čia studijuoti reikėtų? Ir prancūzai turi dvejoją intelektualo sampratą. Pirmoji – apie erazmišką, dekaratišką intelektualą (Humanizmo/Švietimo epocha), apie intelektualą *à la Zola*, jėgos elito (anot L. Donskio) narį. Antroji – apie intelektualą mokslininką, sudėtingo protinio darbo darbuotoją. Čia telpa ir istorikai, ir sociologai, ir astronomai, ir fizikai, ir ekonomistai... Intelektualiniame pasaulyje istorikas ar sociologas neturi didesnių struktūrinių prielaidų socialinei raiškai *à la Zola*. Ar pirmojo tipo intelektualas (erazmiškasis) ir tikslųjų mokslų atstovas būtų du atskiri ir nesuderinami dalykai!? Pradėkime Dekarto ir Paskalio pavyzdžiais ir eikime iki Sacharovo...

Lietuviškoje intelektualinėje kalvėje stipri cecho dvasia ir ambicija. “Tikslųjų mokslų” atstovai kvestionuoja humanitarinių ir socialinių mokslų moksliskumą. O pastarieji, įvardydami socialinius reiškinius, pakrikštydami visuomenės grupes ir procesus, klasifikacinėmis kepurėmis puošdami žmogų supančią įvairovę, “intelektualo” sąvoką nori pasilaikyti tik sau... Lyg koks nepilnavertiškumo kompleksas slėgtų ir nenorėtum įsileisti į savo cechą “tikslukų”.

Skirtingas “profesinis” santykis su kalba, žodynu, terminologija sudaro pagrindinę prielaidą formuoti ir išsilaikyti skirtingiems “tikslųjų” (*hard*) ir “humanitarinių/socialinių” (*soft*) mokslų cechams. Tolesnę socialinę to reiškinio sklaidą matome per universitetinėje bendruomenėje vykstančią diskusiją dėl įvairių mokslų ir mokslininkų “naudingumo” (mokslingumo) kriterijų, paties mokslinio produkto apibrėžimo prin-

cipų (forma, išraiška, gavimo ir platinimo būdai etc.).

GINČO AŠI FORMUOJA KALBA. Tikslųjų mokslų atveju tinka formulė “X ir Afrikoje yra X” (X – laisvai pasirenkamas kintamasis, pvz., ε). Tuo tarpu humanitarinių ir socialinių mokslų atveju tokio teiginio tinkamumas labai abejotinas. Daugelis bazinių humanitarinių ir socialinių mokslų sąvokų yra stipriai veikiamos kalbos ir kultūrinės aplinkos. Jau minėjome “vertimo” ir “vertėjavimo” bei paties “intelektualo” konotacijas. Čecho broliai Lietuvoje daug bėdoja dėl “savasties”, “tapatybės”, “pertrūkio”, “sąmonės” ir pan. terminų nutolimo nuo “Self”, “identity”, “rupture”, “consciousness” ir pan.

Tikslųjų mokslų atstovų konceptualinės sąnaudos yra mažesnės. Jų tekstų (hipotezių, tyrimų, išvadų) vertimas į kitą kalbą yra “technikos” reikalas. Stilistika ar skirtingų žodžių akistatos čia nėra lemtingi.

Kiekvienas autorius iš “minkštųjų” (*soft*) mokslų srities, savo tekstus rašęs skirtingomis kalbomis (taigi adresavęs juos skirtingoms kultūrinėms-kalbinėms auditorijoms), gali paliudyti, kad net jei tema ir yra ta pati (panaši), tai tekstai ir pati dėstymo logika (prielaidos, argumentai, apibendrinimai) skiriasi... Pats užmojis, pats užsiangažavimas, pats pasakojimo autentiškumas skiriasi. Humanitarinių/socialinių mokslų tekstų rašymas įvairiomis kalbomis – tai svarbios intelektualinės patirties grandys. Graži mįslė apie kelią: “Jei prakalbėtų, daug pasakytų, jei atsistotų, dangų paremtų...” Ar ne taip pat galėtume klausti ir “minkštąjį” mokslininką apie jo minties, žodžio, išvalgos kalbinį kelią?

Istoriką ar literatą dar gali liūliuoti mintis, kad genialią knygą galima parašyti ir knygų neskaičius²⁰, o socialinių mokslų atstovai, modeliuojantys ir abstrahuojantys, nesusikalbės nevaldydami “žargono”, t.y. neskaitę daug kitų knygų, teorijų, tekstų, nežinodami sąvokų. Vienas iš raiškiausių iššūkių posovietinėje Lietuvoje atsigauantiems socialiniams mokslams telpa į antropologiją VDU 1990–1992 metais dėčiusio Arvydo Žygo atkakliai kartotą frazę “Definuokime sąvokas!” (apibrėžkime konceptus...).

Atvirumas kalbos iššūkiui – specifiško mentaliteto bruožas. Plačiose politinės psichologijos studijose, pavyzdžiui, kalbama apie visuomenės pasirengimą, imlumą užsienio kalboms kaip apie specifinę esamos Valstybės legitimumo išraišką. T. G. Ashas vėlyvojo aštuntojo dešimtmečio lenkų jaunimo “emigracinėse” nuotaikose, kurios įgijo anglų kalbos mokymosi formas, pirmiausia išvelgia ruptūrinio mentaliteto apraišką, kokybiškai besiskiriančią nuo vartotojiškų paskatų, kurios skatino veržtis į Vakarus, nors sovietinėje Lenkijoje vartotojiškumas galėjo skleisti ir

per kitus (karjeristinius-nomenklatūrinius) kanalus.²¹ Čia tiktų prisiminti ir pastebėjimą, kad sovietiniais laikais įstoti į Vilniaus universiteto anglų kalbos specialybę reiškė įgyti galimybę tapti stiuardese (užslėpta emigracijos idėja).

Atvirumas (ar bravūra) svetimai kalbai – specifinė mentaliteto konstanta, ypač svarbi socialinių mokslų ceche. Čia ir yra tas “Sociologijos. Minties ir veiksmo” vertimų ir juos lydinčių tekstų komunikacinės erdvės ir polėkio “filosofinis akmenėlis”. Išjudinti žodį, ginčą dėl žodžio Lietuvos sociologijoje. Ir pagrindiniai Lietuvos sociologams kolegų švedų straipsnyje “Demos ir ethnos” pateikiami priekaištai sukasi apie žodžius, sąvokas, apie metodologinės sumaišties išpūdį, suformuotą nerišlių tekstų. O žurnalas ir pradedamas graudžia gaida apie nepatogioje kalbinėje situacijoje gimusių lietuvių mokslininkų lemtį: “O ką daryti mums, įsikūrusiems paprastose vietovėse ir juokingose situacijose, išrikiuotiems tamsoje ir paženklintiems netoliaregiška tarpe?”²²

Pagaliau trečias klausukas, iškyląs su “Sociologijos. Minties ir veiksmo” vertimais, tarp jų įsiterpiančiais tekstais, vienur aiškiau, kitur mažiau aiškiai įvardytais ginčais dėl Žodžių. Ar Lietuvos sociologijoje pradedama domėtis ŽODŽIU, rūpintis sąvoka, terminu, kalbine forma? Tai būtų nauja mokslinės komunikacijos atmaina. Po politiškai struktūruotų akademinų ginčų dėl teorinių rėmų (marksizmo, kritinio marksizmo ir pan.), analitinių paradigmų (stratifikacinė vs. nominalistinė ir pan.) bei po diskusijų dėl skaičių (empirinių duomenų) sociologai savo dirbtuvėje pradeda profesinio žodžio temą. Tai nauja mokslinės komunikacijos ašis Lietuvos sociologijoje.

L. Donskis rašė ir apie posovietinės Lietuvos visuomenei būdingą logofobiją, kuri tėra logokratijos atmaina, išduodanti visuomenės neatsparumą ideologinei indoktrinacijai²³. Logofobiją ir logokratiją pirmiausia turėtų įveikti intelektualai. Čia galėtume ir dar labiau sukonkretinti – socialinių mokslų atstovai, kurie negali (iš)venti terminų, sąvokų. Beje, lotyniškasis “terminas” reiškė laiko ir erdvės ribas – skolų, bausmių, susitarimų galiojimo periodus, gimtuosius (savuosius) ir kaimynų (svetimuosius) plotus. Suprasti ir įsisąmoninti terminą – sugebėti tiksliai apibrėžti save, savo situaciją, savoje aplinkoje rūpinčius dalykus. Žinoti ir valdyti mokslinę terminologiją – galėti bendrauti ne tik *tête-à-tête* su kolega susitikus, bet ir įsiterpti į idėjų pasaulį, kurį sociologijoje vis modeliais aprašyti bandoma. Išmokti prisijaukinti žodžius...

A. Valantiejus cituoja Antoine de Saint-Exuperi: „Susipažinti gali tik su tais dalykais, kuriuos prisijaukini“²⁴. Aš pati iš „Mažojo princo“ atsimenu kitą frazę: „Tampi atsakingas už tuos, kuriuos prisijaukini...“ Žodžiai – kitokie „naminiai gyvūneliai“ negu skaičiai, kuriais išradingai manipuliuoja kiekybinių analizių meistrai. Žodžiai, sąvokos moksle reliatyvūs tiek, kiek mokslininkas sau palieka neatsakingumo erdvės, sinonimų tolerancijos.

Sociologas apklausų klausimais gali lengvai prisivilioti skaičių kaip paukščių, kuriems dosniai kokioje nors aikštėje bertum trupinius... Ar tas paukštis vėl į tą aikštę sugrįš? Tikimybių teorija sako, kad jo sugrįžimas mažiau tikėtinas negu nesugrįžimas (jeigu žaidžiamame atsitiktinumais pagrįstą žaidimą). O sociologo prisijaukintas žodis turėtų visada į savo „aikštę“ sugrįžti. Svarbu, kad išmoktume „simbolinės tvarkos“ sąvoką, kuri daug artimesnė pasaulio sociologų lankomoms „aikštėms“ negu „kultūros dvasios“ sąvoka, lyriškai įrašoma į posovietinius

Lietuvos sociologų tekstus...

Prisijaukinti žodį – tai ne tik išmokti slaptažodį („Sezamai, atsiverk!“), atveriantį įėjimą į viliojančią socialinio pasaulio pažinimo ir įvardijimo lobyną. Prisijaukinti žodį – tai ne tik aukštybės kilstelėti profesinės-intelektualinės sociologo atsakomybės kartelę. Prisijaukinti žodį ir vestis jį į ŽURNALO puslapius – tai ir susikalbėti su auditorija, tai ir bendrauti, tai ir skaitytis, tai ir išskaitomu ir skaitomu būti...

Tame didžiausi palinkėjimai akademiniam žurnalui. Jie telpa „Sociologijos. Minties ir veiksmo“ originaliai apsibrėžtoje komunikacinėje erdvėje.

Žodis gydo, žodis žeidžia. Viena, ar tai draugo, kolegos, kritiko žodis, kita – ar tai pašnekovo, respondentų, informatoriaus, statisto žodis ir dar kas kita – ar tai klasiko, vertėjo, interpretatoriaus žodis... Visus tuos žodžius reikia prisijaukinti. Ir praregėti, kokia didelė ir puiki atsakomybė gali gulėti ant posovietinės Lietuvos sociologo pečių...

Išnašos

- ¹ Valantiejus A. Apie mus ir nuo mūsų. - Sociologija. Mintis ir veiksmas, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, p. 4.
- ² Samalavičius A. Naujoviški sociologijos kontūrai. - Kultūros barai, 1997, 10 (396), p. 71 - 73.
- ³ Samalavičius A. Ibid, p. 72.
- ⁴ Samalavičius A. Ibid, p. 73.
- ⁵ Cituota iš Donskio L. rankraščio *The End of Intellectuals*, p. 2. Pats autorius šios įžvalgos šaltiniu nurodo Lewis A. *Coser. Men of Ideas: A Sociologist's View*, New York: The Free Press, 1970, p. 4.
- ⁶ Mafesolli M. *The Time of Tribes*, London: Sage Publications, 1995, p. 4.
- ⁷ Donskis L. Lietuvos intelektualai ir kultūriniai elitai: kaip/ar galima visuomenės ir kultūros kritika nūdienos Lietuvoje? - *Metmenys*, 1996, Nr. 70, p. 97.
- ⁸ *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius, 1985, p. 521. Tarptautinėje terminijoje, kalbant apie mokslo leidinį, dažniau vartojama „reviu“ (revue, review) sąvoka, „žurnalą“ (pranc. jour - diena) paliekant plačiau visuomenei kasdien pasirodantiems leidiniams vadinti.
- ⁹ Brošiūruoti - iš pranc. lankstyti, komplektuoti, siūti išspausdintus lapus į bloką; *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius, 1985, p. 77.
- ¹⁰ Deja, nesugebėjau žurnale „Sociologija. Mintis ir Veiksmas“ surasti nuorodos apie šį dailės kūrinį.
- ¹¹ Šis pastebėjimas išsikristalizavo po pokalbių su VDU prorektoriumi mokslo ir studijų reikalams prof. E. Aleksandravičium, „palaiminusių“ VDU prisijungimą prie Klaipėdos universiteto inicijuoto „Sociologijos. Minties ir veiksmo“ leidybos.
- ¹² *Dictionnaire d'aujourd'hui*, Paris: Le Robert, 1995, p. 29.
- ¹³ Beje, vertėjus identifikuoti galima nebent „knygiškai“ (nuo pir-

mojo iki paskutiniojo puslapio) skaitant „Sociologiją. Mintį ir veiksmą“ arba pašnekinus „Sociologijos. Minties ir veiksmo“ leidėjus ar jiems artimus žmones.

- ¹⁴ Samalavičius A. Naujoviški sociologijos kontūrai. - Kultūros barai, 1997, 10 (396), p. 71 - 73.
- ¹⁵ Senovės Graikijoje agora vadinta miesto aikštė su šventykla, turgaviete ir valstybinėmis įstaigomis. Dabar viena iš didžiausių popieriaus pramonės įmonių Prancūzijoje (Clairefontaine) Agoros vardą davė savo kalendorių-dienotvarkių serijai.
- ¹⁶ Rapoportas S. Masinė pilietiškumo šventė kasdienybės akistatoje. - Sociologija. Mintis ir veiksmas, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, p. 125, cituojama pagal Biela A. Agoral Gathering: A New Conception of Collective Behavior. - *Journal for the Theory of Social Behavior*, 1989, Vol. 19, p. 311 - 336.
- ¹⁷ Valantiejus A. Apie mus ir nuo mūsų. - Sociologija. Mintis ir veiksmas, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, p. 6, cituojami R. Pavilionio žodžiai iš R. Pavilionis „Liudvigas Vitgenšteinas ir jo kalbos filosofija“, iš knygos Vitgenšteinas I. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1995, p. 22.
- ¹⁸ Donskis L. Lietuvos intelektualai ir kultūriniai elitai: kaip/ar galima visuomenės ir kultūros kritika nūdienos Lietuvoje? - *Metmenys*, 1996, Nr. 70, p. 114.
- ¹⁹ Ten pat, p. 82.
- ²⁰ Iš autorės atminties neišdyla asmeninė diskusija su istoriku E. Aleksandravičiumi.
- ²¹ Ash T. G. *La chaudiere. Europe centrale 1980-1990*, Paris: Gallimard, 1990, p. 46 - 49.
- ²² Valantiejus A. Apie mus ir nuo mūsų, p. 11.
- ²³ Donskis L. Visiems laikams užgesusios galimybės. - *Metmenys*, 1994, p. 158.
- ²⁴ Valantiejus A. Apie mus ir nuo mūsų, p. 7.